
Słowo od Redakcji

Numer 8/2021 „Załącznika Kulturoznawczego” powstał we współpracy Redakcji z zaprzyjaźnionym Zakładem Komparatystyki (Wydział Polonistyki UW). Członkowie wymienionej jednostki – prof. dr hab. Ewa Szczęsna, dr Robert Birkholc i dr Piotr Kubiński – podjęli się redakcji naukowej działu *Poszerzanie poetyki*, który stanowi pierwszy z działów tematycznych tegorocznej edycji naszego periodyku. Z kolei część druga – zatytułowana *Dostojewski, Schulz, Gombrowicz i inni „prozaicy sceniczni”*, kontynuująca badania o zakresie intermedialnym na węższym obszarze problemowym – powstała z inspiracji Katedry Poetyki Intersemiotycznej i Komparatystyki Mediów (Wydział Nauk Humanistycznych UKSW), a zredagowana została przez prof. ucz. dr hab. Brygidę Pawłowską-Jądrzyk oraz mgr Katarzynę Gołos-Dąbrowską. Poniżej zamieszczone zostały krótkie wprowadzenia do obydwu tematów numeru.

POSZERZANIE POETYKI

Jako dziedzina badawcza poetyka kształtowała się głównie w kontekście refleksji nad literaturą – w toku opisu jej dzieł. To literatura stanowiła przestrzeń prototypową poetyki i centrum odniesienia dla badań poetologicznych innych sztuk. Jednak w ostatnich latach poetyka stała się także znaczącą inspiracją do opisu różnych form tekstowych: badacze zajmują się poetyką nowych mediów, poetyką dyskursów, a nawet poetyką doświadczenia, geopoetyką czy ekopoetyką.

Autorzy pierwszego działu tematycznego tego numeru ujmują poetykę jako dziedzinę humanistyki, która lokuje się ponad dyscyplinami, dostarcza narzędzi opisu wszelkiego typu przekazów oraz rozwija arsenał własnego instrumentarium w badaniach nad formami tekstowymi różnych dyskursów i mediów. Nie jest to arsenał niezmienny. Wręcz przeciwnie. Organizacja znakowa i technologie zapisu tekstów, systemy medialne czy dyskursywne modelują kategorie poetyki, przekształcając jej narzędzia w coraz bardziej skomplikowane struktury, a wreszcie w strategię tekstowe. Redaktorom działu przyświeca przekonanie, że w efekcie badania poetologiczne pozwalają rozpoznać różne formy tekstualności czy dyskursywności i określić stan kultury w danym momencie historycznym.

Autorzy artykułów zgromadzonych w części *Poszerzanie poetyki* podejmują refleksję nad funkcjonalnością narzędzi poetologicznych i możliwością rozszerzenia repertuaru kategorii, jakimi dysponowała tradycyjna poetyka (np. o doświadczenie cielesne) tak, by stały się one użyteczne w opisie współczesnych zjawisk kulturowych. Badają figury, chwyt i strategie tekstowe stosowane w literackich i nieliterackich przekazach i dyskursach (np. socjologicznym, artystycznym), także tych modelowanych cyfrowo (literatura cyfrowa, gry wideo). Ponadto konfrontują ze sobą rozmaite dyskursy i dziedziny sztuki (np. literaturę i malarstwo, literaturę i film) oraz media, wreszcie wskazują na obecność refleksji nad przydatnością poetyki do opisu różnych sztuk w badaniach wcześniejszych.

W dziesięciu artykułach, których autorami są: Ewa Szczęsna, Anna Tenczyńska, Tomasz Wójcik, Weronika Lipszyc, Beata Przymuszała, Robert Birkholc, Bogna Kubińska, Krzysztof Brenskott, Elżbieta Winiecka i Piotr Kubiński, prezentujemy wyniki badań nad poetyką w najrozmaitszych formach jej istnienia, w perspektywie komparatystycznej. Zadajemy pytanie o to, jak organizacja znakowa tekstu, jego różnorodne uwarunkowania technologiczne, pełnione funkcje, sposoby odbioru i obchodzenia się z nim modelują poetykę oraz jak następnie ta przemodelowana poetyka oddziałuje zwrotnie na teksty różnych dyskursów i mediów.

DOSTOJEWSKI, SCHULZ, GOMBROWICZ I INNI „PROZAICY SCENICZNI”

Celem redaktorek działu było stworzenie pola do refleksji nad adaptacyjnym potencjałem twórczości tych prozaików, których dzieła „przekraczają granice własnego medium”, ponieważ (z różnych względów) cieszą się szczególną popularnością wśród inscenizatorów. Dział otwiera artykuł Moniki Kostaszuk-Romanowskiej traktujący o takich współczesnych inscenizacjach „wielkiej powieści”, które nie tylko czerpią z bogactwa tematów i wątków prozy tego typu, ale również wykorzystują kreacyjny potencjał tkwiący w epopeicznym charakterze owych dzieł (*Trylogia* w reżyserii Jana Klaty i *Chłopi* w reżyserii Krzysztofa Garbaczewskiego). Jadwiga Gracla z kolei przygląda się strategiom inscenizacyjnym przyjętym przez adaptatorów *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. Autorka pochyła się nie tylko nad problemem przekładu powieści na język teatru, lecz także wyłuszcza,

jakie konsekwencje dla artystycznego przekazu mają konkretne zabiegi inscenizacyjne.

Niewątpliwie fascynującym źródłem literackich inspiracji dla twórców teatru jest groteskowo-oniryczna proza Brunona Schulza. Trudne do zainscenizowania Schulzowskie „międzyświaty” zawierają cały arsenał motywów i wątków mogących stać się podwalinami dzieła teatralnego. Katarzyna Flader-Rzeszowska w swojej rozprawie przeprowadza analizę *Umarłej klasy* Tadeusza Kantora pod kątem obecności w tym kanonicznym dziele pokrewieństw z opowiadaniem *Emeryt*. Z kolei Balbina Tarnowska rozpatruje, w jaki sposób sceniczni interpretatorzy w procesie przekładu intersemiotycznego radzą sobie zarówno z „potokiem narracji” autora *Sklepów cynamonowych*, jak i z warstwą ideową jego dzieł.

Innym awangardowym prozaikiem, którego twórczość nader często gości w repertuarach teatralnych, jest Witold Gombrowicz. Tajemnica „sceniczności” jego utworów niewątpliwie tkwi w specyfice świata przedstawionego oraz charakterze napięć, które ów świat przenikają. Katarzyna Gołos-Dąbrowska poddaje analizie klasyczną inscenizację *Kosmosu* Jerzego Jarockiego, analizując metodę dramatyzacji powieści oraz sensotwórczą rolę przestrzeni wykreowanej przez Jerzego Juka-Kowarskiego do tegoż spektaklu. Żywnym polem do reżyserskich kreacji jest także Gombrowiczowski autotematyzm. Justyna Kowal poddaje analizie *Kronos* – spektakl Krzysztofa Garbaczewskiego, w którym reżyser nie tyle zainscenizował osobliwe intymistyczne dzieło Gombrowicza, ile potraktował strukturę dziennika pisarza jako rodzaj metody twórczej, próbując przełożyć ideę autonarracji na język teatru. Drugi dział tematyczny tegorocznego numeru „Załącznika” wieńczy artykuł Doroty Dąbrowskiej będący próbą analizy porównawczej trzech współczesnych inscenizacji opowiadania *Matka Joanna od Aniołów* Jarosława Iwaszkiewicza (spektakle Jana Klaty, Agnieszki Błońskiej i Wojciecha Farugi), funkcjonujących – jak pisze autorka – „poza formułą zobowiązania wierności wobec literackiego oryginału”.

* * *

Serdecznie zapraszamy Państwa do lektury artykułów zgromadzonych w obydwu blokach tematycznych, a także do zapoznania się z rozprawami zamieszczonymi w pozostałych działach numeru, w tym z *Rubryką Okolicznościową*. Tę ostatnią, zawierającą studium Onofrio Bellifemine „*Un combattente tenace*”: *il cardinale Wyszyński raccontato dal Corriere Della Sera (1950-1981)*, poświęciliśmy Patronowi naszego uniwersytetu – Prymasowi Tysiąclecia, Błogosławionemu Stefanowi Wyszyńskiemu (1901-1981), któremu tym samym w roku jubileuszowym pragniemy złożyć hołd.

Wyrazy głębokiej wdzięczności tradycyjnie kierujemy do naszych Autorów i Recenzentów oraz do wszystkich osób, bez których „Załącznik Kulturoznawczy” nie mógłby ukazać się w obecnej formie. Życzymy interesującej lektury!

Redakcja